

РЕЦЕНЗИЯ

За дисертационен труд на Радослава Кънева на тема: „Културата в съвременното градско планиране на Европа“ за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление: 3.1. Социология, антропология и науки за културата, докторска програма „Културология“ (Културата в политиките за градско развитие) с научен ръководител проф. д.н. Иван Кабаков

От доцент д-р Меглена Златкова, Катедра „Етнология“, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, член на научното жури, назначено със Заповед на Ректора на СУ „Свети Климент Охридски“ РД-38-680/12.12.2024 г.

Радослава Кънева е редовен докторант към катедра „Културология“ на Софийския университет „Свети Климент Охридски“. В биографията ѝ прави впечатление целенасоченият ѝ път на културолог и градски изследовател. Тя завършва бакалавърска степен на специалност „Културология“, след което е магистър по градски изследвания в съвместна програма по Erasmus Mundus "4Cities": VUB, ULB, UW, KU, UCM, AUM, която завършва със защита на дипломна теза. Градската тематика от изследванията ѝ се включва и в докторската програма в катедра „Културология“. Освен изследванията, осъществявани в завършените образователни степени, докторант Кънева участва като изследовател и експерт в множество научни и приложни проекти, в това число, свързани с градското планиране на София. Тази специфична позиция ѝ дава гледна точка и на „инсайдр“ като позволява да се наблюдават успехите и неуспехите на процеса от архитектурно-градоустройствената „кухня“ на институции и граждански организации. Смятам, че въпреки обвързаността с много от процесите и дейностите, които тя описва от терена си, успява да запази критическата дистанция спрямо обекта на изследване, която всяка дисертация налага. Публикациите ѝ отговарят на минималните национални изисквания (30 т. за придобиване на ОНС „доктор“), определени от ЗРАСРБ и съответните правилници за прилагането му. Трите статии отразяват етапите и тематиките, които докторантката е поставяла на научна дискусия в процеса на работата си и са публикувани в сериозни рецензирани академични издания – годишници на Софийския университет и списание „Критика и хуманизъм“. Тъй като те вече са допуснати до издаване, а и тематично са включени в дисертационния текст, няма да бъдат рецензирани подробно тук.

Дисертационният труд на Радослава Кънева „Културата в съвременното градско планиране на Европа“ се състои от увод, четири глави, разделени на вътрешни подчасти, заключение и библиографска справка с обем 222 страници и шест приложения. Използваната литература включва 92 заглавия на български език и 103 чуждоезични заглавия - общо 231 източника, в т.ч. публицистични материали и нормативни документи. В текста са поместени 17 цветни изображения. Докторантката има три публикации на български език по темата на дисертацията, които са в сериозни академични издания, с което изпълнява националните минимални изисквания. Материалите отговарят на изискванията на ЗРАСРБ и правилниците за приложението му. Научният ръководител на дисертацията е проф. д.н. Иван Кабаков.

Дисертацията представя качествено интердисциплинарно изследване на ролята на културата в съвременното градско планиране на Европа, като антроположкият терен е проведен в град София. Първоначално самата аз се запитах доколко съм компетентна да оценя едно такова обширно изследване, съдейки по заглавието, тъй като не съм изучавала в детайли градоустройствените политики и планирането на градовете в Европа, запитах се и дали е постижимо да се изследва това в рамките на една докторска дисертация. Зачитайки се в текста, обаче, намерих няколко методологически и теоретични решения, през които докторантката развива своята теза. Това развитие е представено в съответната постройка на текста.

Структурата на дисертацията е балансирана и отразява спецификата и етапите на проведеното изследване. Направен е преглед и избор на теориите и практиките на градско планиране с преимуществено включване на културата, съчетани с конкретните измерения на политики и градоустройствени сценарии. Анализирани са примери за резултати от тези сценарии на европейския опит. В следващите глави е приложен принцип на вписването на по-малкия случай в по-голям контекст и по-микроскопско приближаване до терена. Последователно се разглежда случаят с историческото градоустройство на град София, културата в градското планиране и два случая на реализация на политиките на обновяване на градската среда чрез и с култура в столицата. Разкрива се противоречивото отношение между европейски контекст и правила, вписване на местния постсоциалистически град София в тази рамка и случванията отдолу на трансформиране чрез култура места. В заключението на дисертацията са направени препоръки за по-добро планиране чрез култура и интегрирането на културата в устойчиви политики на градоустройство и градско живеене, което е и приносен момент.

В увода се изясняват връзките между основните понятия и теоретични концепции, свързани с осмислянето на ролята на културата като (основен) ресурс за градско планиране. В това поле полагат и основните изследователски въпроси и цели на дисертационното изследване, формулират се задачите на дисертационната теза и се описва методологията и изследователския процес. Ще си позволя да обобща изследователските въпроси в по-общото питане как се случва или не се случва интегрирането на културата като ресурс в градското планиране и градските политики, насочени към устойчиво развитие (трансформация) на територията. Целите на дисертацията са: „... да проследи процеса на градско планиране и въвеждането на културата като основен ресурс за трансформация на територията, да идентифицира и анализира конкретни градоустройствени и стратегически градски планове и ролята на културата в тях и да разкрие влиянието на инструментализирането на култура в промяната в градската среда. Дисертационният труд има за цел да представи взаимоотношенията между отделните заинтересовани страни и влиянието, което динамиката им оказва върху резултатите от градското обновяване“ (стр. 10).

Ще отбележа като особено удачна използваната методология и подход за изследване на това взаимоотношение. Като градски антрополог много добре познавам трудността на опитите да се дефинира в академичен текст един жив град, който постоянно се изплъзва и трансформира. Радослава Кънева избира да изследва очертаната проблематика през случая на градското планиране в и на София като го поставя в европейски модели на развитие предимно от първата четвърт на 21 век като стеснява „европейското“ до

постсоциалистически европейски град, което, според мен също е един от приносите на изследването – анализ на практиките на градско планиране в контекст, в който градоустройството се развива по своя логика. Интересен е изводът че, след бурното развитие на столичната територия, каквото се случва след 1989 година, характерно с отпадане на множество регулации, с не особено ясна граница между публично и частно пространство, на „изземване“ на публичното от частното в последните години се чуват все повече гласове за създаване и спазване на регулациите, които ще подобрят качеството на живот на всички в града и ще опазят правата на гражданите за град. Тези българо-балкански процеси са положени в контекста на представяне на теоретичния дискурс към градовете със социалистическо минало в Европа, което намирам за особено удачен начин да се дефинира съпротивата на столичния град да полага по-целенасочени политики при включването на културата в планирането (стр. 42-45).

В методологията са включени анализ на планове и документи, но и теренно проучване, както и автоетнография – рефлексивно осмисляне на професионалния опит на експерта – активен участник в процесите, но и изследовател. Радослава Кънева определя интердисциплинарното поле на изследването си като: „място за срещи“ на перспективи от географията, социологията, културологията и политическите изследвания (14 стр), в което се анализират както теоретични модели и подходи в градското планиране, така и анализ на конкретни практики и стратегии на интегриране на културата в градското обновяване. Оттук се определят и методите на събиране и анализ на данни – анализ на документи. Теренните изследвания са проведени най-вече чрез метода на полуструктурираното (експертно) интервю, различни видове наблюдения и автоетнография, макар и самата докторантка да не определя споделената рефлексия като пряк участник в някои от описаните събития. Времевите и пространствените рамки на изследването са съответно 2010 – 2024 година – гр. София.

Тук ще се съглася със самооценката на приносите на докторантката, че е разработила новаторска теоретична рамка за изследване на градско планиране и културни градски политики, свързани с развитието и управлението на градската територия, която може да се използва, както за културологични изследвания, така и за по-интердисциплинарни проучвания.

Теоретичната рамка, анализът на основните понятия от градското планиране, различните европейски модели, зададени от институциите на Европейския съюз са разгледани в първа глава. Докторантката умело преминава от по-класическите теории, които дефинират града като тези на Робърт Парк, Мишел де Серто и др., през постмодерната география като отдава значимо място на българските изследователи на града и най-вече на Ивайло Дичев. Казвам това с особен респект, защото в софийската катедра по културология (а и не само там) той създаде школа в градските изследвания, която младите колеги продължават да развиват.

Докторантката познава много добре изследванията по темата на дисертацията си, умело аргументира теоретичната рамка и последователно развива спрямо нея изследването си, което показва академична зрялост. Ще отбележа, че е особено удачен изборът да съчетае като свой аналитичен инструмент градското планиране като „cultural imagineering“-а по Суитнер (2015), което докторантката превежда като „културно въображенерство“ с анализ на институционалния подход и проследяване на актьорите в процесите на включването на културата в различни стратегически планове за градско обновяване – в това число и на

случването на глада „отдолу“. В тази теоретична и аналитична рамка се разполагат анализите на случаите от следващите три глави. Различните планове и проекти са представени като създаване – въобразяване, дискурсивно символизиране на пространствата чрез култура, договаряне между институциите и актьорите и материализиране на идеята в конкретни пространствено-социални отношения на културните места и местата за култура.

За мен, като човек от Пловдив, участвал в цялостния проект Пловдив 2019, беше много интересно да прочета втората глава „Случаят „София“, не само градоустройството на града, според диахронно представените планове за трансформации на града от края на 19 до края на 20 век, но и анализ на различните визии за София, свързани с кандидатстването на София в състезанието за Европейска столица на културата 2019. Като принос бих определила анализът на това как акцентите поставени през 2010 г. се трансформират в следващите случили се и неслучили се планове. Макар и в емпиричните глави дисертацията да разглежда процеси, от които няма достатъчна критическа дистанция, смятам, че Радослава Кънева много задълбочено и донякъде отстранено успява да ни представи полето на договаряния за това коя визия за града да стане основа на градското „въображенерство“.

Третата глава: „Културата в стратегическото планиране на град София“ е приносна не само за градските изследвания, но тя е добър пример на интердисциплинарния анализ на стратегически документи, практики на прилагане, анализ на поведението на институциите и взаимоотношенията между гражданския сектор, общината и държавата. Безспорен принос за наблюденията на това как навлизат идеите за творчески град и град, в който културата има важна роля за развитието чрез „злободневното“ на конфигурацията от политически партии и политици, администратори, архитекти, неправителствени организации и граждани. Такъв анализ досега не е правен цялостно, доколкото на мен ми е известно.

Четвъртата глава навлиза в световите на трансформирането на две градски места чрез култура, обособени като случая РЦСИ „Топлоцентрала“ и случаят „Урбинат“. Тук докторантката успява с антропологическа наблюдателност и чувствителност към терена да опише тези градски места именно като взаимодействие на въображение, инженерство, граждански активизъм, институционални битки или успешни опити за включващи политики и да покаже на практика как се случва градът, как се трансформират две градски места.

Искам да поздравя докторантката, че заключението и изводите, които прави в дисертацията си наистина показват на едно по-високо теоретично ниво цялостната картина на трансформациите в града София, в които участва културата като осмислен ресурс и инструмент. За мен един от интересните изводи е, че когато не се приоритизира културата като цялостна база и основа за трансформация на градските места и развиване на публичните пространства, а останат предимно материалните трансформации, се стига до такива негативни явления като джентрификация на трансформираните места. Наблюдава се изключване, дори изгонването на хора или групи, които имат различни идентичности и които внасят „шум“ в новата градска хармония на ремонтираното място. Застрашава се демократичността на публичните пространства, засилват се градските неравенства или се приватизират публични места. Проблематично е и вземането на готови модели за градско планиране, което залага на културното наследство в единствено число и на Високата култура, което поставя под въпрос доколко устойчиво би било едно такова развитие.

И тъй като пространството най-добре се представя визуално, докторантката е приложила образи и схеми, които помагат за разбирането на сложния и динамичен контекст на изследователското ѝ поле – градското планиране и градските трансформации с акцент върху културата в тях.

Смятам, че дисертационният труд на Радослава Кънева има не само теоретичен принос към градските изследвания, представяйки и анализирайки отблизо процесите на трансформации на един постсоциалистически европейски столичен град чрез култура. Трудът има и сериозен приложен принос като препоръки към администрации, архитекти, граждански формации и индивиди и не на последно място и като личен пример на млад човек, ангажиран с бъдещето на града, в който живее.

Нямам конкретни въпроси към свършената работа, но имам любопитство към несвършената, т.е. предстоящата. По какъв начин професионалният и изследователският и път си взаимодействат и дали любопитството ѝ ще я заведе и в други градове, които търсят своята идентичност.

Авторефератът коректно отразява съдържанието на текста. Изследването е приносно със създаването на много добра теоретична и методологическа рамка, която би могла да се използва и за други изследвания, теренният материал е оригинален, авторката сама е правила своите интервюта и наблюдения, изводите имат принос не само за развитието на академичното поле на градските изследвания, но и на създаването на адекватни градски политики и планиране. Съгласна съм с приносите, въпреки че при формулировката на някои от тях може да се изведе по-общата мисъл, за да не звучат като конкретен извод.

Не познавам лично докторантката, но познавам статиите ѝ преди да стана член на журито им и е направила впечатление като интересен и рефлексивен млад изследовател. Не съм открила плагиатство и декларирам, че нямам конфликт на интереси.

Заклучение: Като имам предвид посочените приноси, качествата на научния труд и работата на докторанта, гласувам „за“ и убедено препоръчвам на членовете на уважаемото научно жури да вземат решение за присъждане на научната и образователна степен „доктор“ на Радослава Кънева в професионално направление: 3.1. Социология, антропология и науки за културата, докторска програма „Културология“ (Културата в политиките за градско развитие).

28. 02. 2025 г.

Рецензент:

Гр. Пловдив

(доц. д-р Меглена Златкова)